

CZU: 378.126

IMPLICAȚII FORMATIVE ÎN INTERIORIZAREA VALORILOR PROFESIONALE*Irina GÎNCU**Universitatea de Stat din Moldova*

În articol este abordată formarea competențelor profesionale în baza unui registru de valori profesionale, căruia se circumscrie procesul de formare profesională. Acest registru, numit referențial valoric profesional, trebuie să constituie un element de structură-cheie al cadrului de referință al unui domeniu de formare profesională, care va determina dimensiunile, componentele și conținuturile unui profil de formare profesională. De asemenea, este argumentat procesul de interiorizare a valorilor prin corelarea cu taxonomia obiectivelor, autorul oferind, în acest sens, un model de valorificare a demersului formativ.

Cuvinte-cheie: *referențial valoric profesional, matrice de interiorizare a valorilor, valori profesionale, competențe profesionale, obiective, nivel, valorizare, judecată de valoare.*

FORMATIVE IMPLICATIONS OF PROFESSIONAL VALUES INTERNALIZATION

The article addresses the acquisition of professional competences on the basis of a register of professional values, which supports the professional training. This register, a so-called referential of professional values, should be a key component of the reference framework of a general field of study that will determine its dimensions, components and contents. Also, the author considers the process of value internalization by correlating with the taxonomy of the objectives and by offering a model of putting the formative approach into practice.

Keywords: *referential of professional values, matrix of value internalization, professional values, professional competences, objectives, level, valorization, judgment of value.*

Introducere

Atunci când se vorbește despre valoare, putem mobiliza diverse registre de semnificații ale acestui concept, care corespund mai multor dimensiuni ale valorii unui obiect, eveniment sau unei stări. Formarea identității tinerilor este un proces orientat spre însușirea unor valori, o semnificație mare având și nivelul de dezvoltare morală a personalității. Reprezentările tinerilor despre aceea cum se înscriu în societate depind tot mai mult de cunoștințele despre sine. Tinerii pot demonstra convingeri sincere despre anumite valori, care, spre exemplu, nu mai sunt niște obligațiuni temporare. În acest sens, primii doi ani de facultate constituie o perioadă de transformări semnificative. Tânărul are un sistem de valori personale, însoțit de încrederea în sine, entuziasm, idealuri de perspectivă.

Interiorizarea valorilor profesionale

În contextul diversității culturale și al globalizării, considerăm că punctul de plecare al formării profesionale trebuie să constituie **referențialul valoric profesional (RVP)**, ca sistem structurat de indicatori de bază, căruia se circumscrie, în plan real, procesul de formare profesională. *Referențialul valoric profesional este sistemul de valori pe care se bazează activitatea profesională și care asigură îndeplinirea funcțiilor profesionale.* Necesitatea construirii referențialului este o cerință indispensabilă procesului de formare profesională. RVP este un element de structură-cheie al cadrului de referință al unui domeniu de formare profesională. Astfel, în accepțiunea cea mai generală, referențialul determină *dimensiunile, componentele și conținuturile unui profil de formare profesională.*

În consens cu cele expuse, considerăm extrem de importantă elaborarea unui referențial valoric profesional al specialistului în devenire de către reprezentanții pieței muncii în colaborare cu mediile universitare pentru fiecare domeniu de formare profesională. În Tabelul 1 propunem un model de referențial valoric profesional raportat la documentele de politici educaționale și la cerințele angajatorilor.

Încercarea de a constitui un referențial valoric profesional al domeniului de activitate profesională se bazează pe analiza documentelor normative care reglementează activitatea specialiștilor în domeniu. De exemplu, Manualul de standarde internaționale de audit și control de calitate sau Ordinul nr.29 din 01.03.2001 al Ministerului Finanțelor cu privire la aprobarea și punerea în aplicare a Codului privind conduita profesională a auditorilor și contabililor din Republica Moldova [1, p.1] evidențiază necesitatea deținerii de către specia-

listul angajat a unui sistem de valori ce constituie reperul axiologic și garantul executării cu competență a sarcinilor de serviciu. Astfel, piața muncii cere, implicit, prezența valorilor în comportamentul angajatului, dar concepția de formare profesională nu reflectă pe deplin această dimensiune comportamentală.

Tabelul 1

Referențial valoric profesional (RVP)

Domeniu de formare	Referențial valoric profesional
<i>Științe ale Educației</i>	<i>integritate, responsabilitate, obiectivitate și corectitudine, respect și toleranță, creativitate, diligență, comportament civic, empatie</i>
<i>Științe Economice</i>	<i>integritate, obiectivitate, dezvoltare/creștere profesională, confidențialitate, independență profesională</i>
<i>Drept</i>	<i>independență în luarea deciziilor, integritate judiciară, demnitate și onoare, egalitate, imparțialitate, nediscriminare, secret profesional, diligență profesională</i>

Demersul formativ pornește de la intenția de a înțelege **modalitatea de încorporare a unei valori**, trasa-rea acesteia până se stabilește în nucleul atitudinal-valoric al personalității, „felul în care fiecare dintre noi absoarbe și topește în creuzetul subiectivității pregnanțele axiologice oferite din exterior” [2, p.117]. Analizat în ansamblul său, procesul nemijlocit al interiorizării valorilor este un demers complicat și de durată, ale cărui efecte sunt mai mult potențiale, fapt ce determină plasarea acestui demers pe prim-plan în cercetările despre valoare.

Sintetizând studiile și cercetările în domeniul perspectivei axiologice a educației și a formării profesionale, în special, în figura de mai jos propunem un model de conturare a procesului de interiorizare a valorilor profesionale.

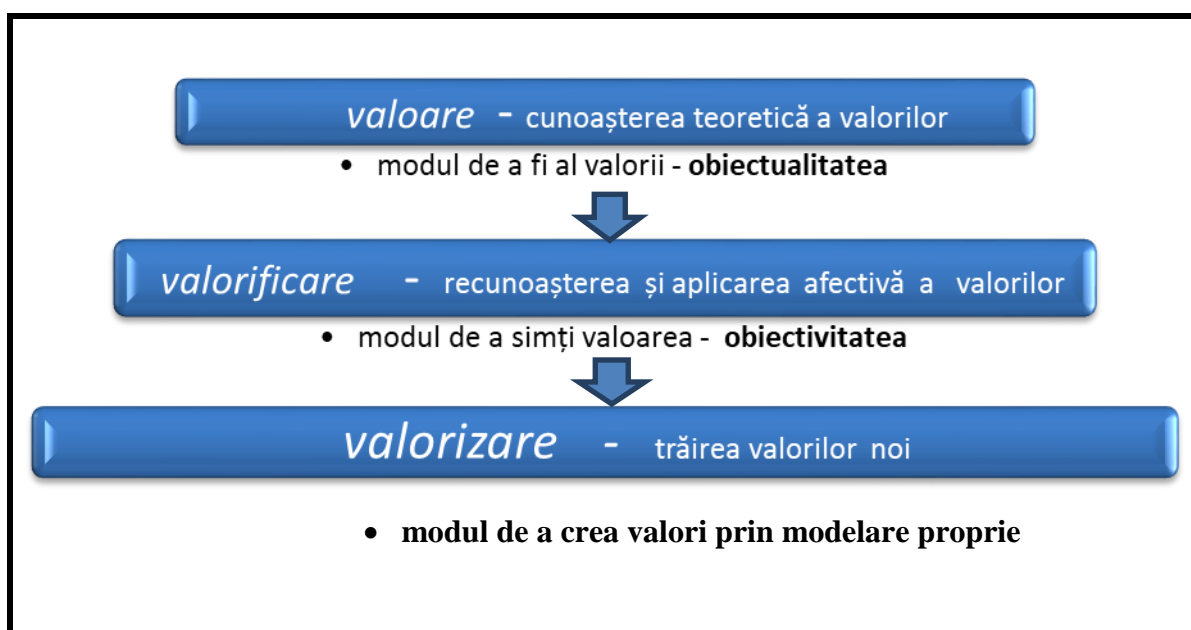

Fig.1. Matricea interiorizării valorilor (MIV).

După cum observăm din *Matricea interiorizării valorilor* (Fig.1), parcursul interiorizării valorii trece prin trei etape, a treia fiind cea superioară. Elementul metodologic principal al matricei este *reflecția*, la care pot fi adaptate metodele și tehnicile didactice.

Analizată în ansamblul ei, matricea interiorizării valorilor se integrează logic în procesul de predare-învățare, deoarece corelează cu taxonomia obiectivelor care indică cele trei niveluri de complexitate a comportamentului. În această ordine de idei, abordarea curriculară a MIV desemnează intenționalitatea activității de instruire și formare a personalității, raportată la manifestarea axiologică a finalităților educației. Astfel, funcția

de proiectare axiologică a finalităților va raționaliza demersul educației prin raportarea continuă la etapele matricei.

Abordarea curriculară ce constituie reperul conceptual al procesului educațional, acceptat și promovat metodic în cadrul USM, favorizează interiorizarea valorilor conform etapelor stipulate.

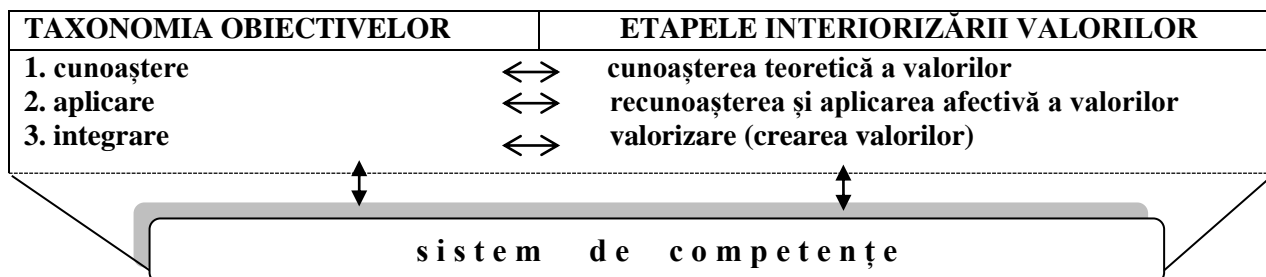

Fig.2. Corelarea taxonomiei obiectivelor cu matricea interiorizării valorilor.

Astfel, matricea devine un instrument de lucru eficient în formarea valorilor, mai cu seamă dacă se va ține cont de relaționarea dimensiunilor din ambele structuri.

Implicații formative

Primul nivel al matricei se orientează spre cunoașterea și clarificarea conceptuală.

Tabelul 2

Nivelul 1 – cunoaștere din matricea interiorizării valorilor

	CUNOAȘTERE	MODELE PROCEDURALE RECOMANDATE
<i>clarificarea valorilor, cunoașterea primară</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Configurarea reprezentărilor, noțiunilor și conceptelor despre valoare; 2. Justificarea teoretică a valorilor, conceptualizarea; 3. Conștientizarea valorilor individuale; 4. Înțelegerea propriilor valori și a felului în care acestea se deosebesc de cele ale colegilor. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prezentarea problematicii; 2. Identificarea și clarificarea valorilor; 3. Ordonarea faptelor presupuse a fi în acord cu aceste valori; 4. Reliefarea inconsecvențelor logice și empirice în argumentare; 5. Verificarea principiului valoric implicat în luarea deciziei.

Deoarece valoarea este „obiectul actului de valorificare” [3, p.277], procesul de cunoaștere a valorii este premergător celui de recunoaștere, căci, pentru a valorifica ceva, trebuie să cunoști acel ceva. Procesul de cunoaștere este un proces logic, cu accentul pe analiza conceptuală și abordarea analitică a valorilor. Demersul are o bază filosofică rațională sau empirică asupra naturii umane. Această etapă a experimentului formativ are drept scop să-i ajute pe subiecți să înțeleagă sensul corect al valorilor necunoscute, să folosească gândirea logică și instrumentele de investigație, să probeze cu fapte verificabile corectitudinea sau moralitatea problemelor cercetate. Formarea, la această etapă, a fost dominată de cunoașterea primară și de aplicarea progresivă a normelor, a regulilor și a codurilor de conduită. Procesarea informației vine din perspectiva experienței personale, completată de exemplaritatea acțiunilor pe care le cercetează.

În acest context, propunem un model de activitate didactică pe baza unui text dintr-un manual de limbă engleză [4, p.35]. Etapele nivelului **cunoaștere** au fost marcate de următoarele activități:

1. Deschiderea unei probleme, a orizontului de valori care trebuie să fie discutat:

– Ce înțelegeți prin *comportament civic*? Unde este locul responsabilității în acest context? Care sunt valorile/conflictele valorice pe care le puteți decodifica din mesajul textului? Ce valori sunt în conflict în situația dată? etc.

– Ce influențe v-au condus spre nominalizarea acestor valori? Ce alternative mai sunt? V-ați gândit suficient asupra acestor posibilități?

2. Clarificarea conceptelor:

– Ce înțelegeți prin *integritate*, *altruism*, *caritate*? Explicați conceptele cu care operați. Care este diferența dintre *integritate* și *onestitate*? Ce tipuri de *responsabilitate* cunoașteți? Numiți câteva valori civice; care este diferența dintre valorile civice și valorile morale? etc.

3. Conștientizarea valorilor individuale:

– Ce loc ocupă aceste valori în propriul sistem de valori? Argumentați prin prisma experienței personale după criteriile: prezentarea exemplelor, justificarea concretă a opiniilor și credințelor, prezentarea probelor.

4. Punctarea inconsecvențelor între opinii

Studentii trebuie să înțeleagă gradul de racordare a valorilor puse în discuție la propriul sistem de valori pentru a înțelege prin ce se deosebesc opiniile proprii de cele ale colegilor.

Menționăm că elementele de conținut, argumentele și opiniile subiecților au la această etapă tenta polarității. Subiecții sunt înclinați să polarizeze între adevăr – minciună, dreptate – nedreptate, hărnicie – lene etc. Capacitatea de abstractizare de la aceste elemente poate fi destul de dificilă pentru subiecți, la fel ca și reflecțiile individuale și de grup. O altă dificultate ține uneori de incapacitatea subiecților de a defini noțiunile care definesc valorile. Consultarea Dicționarului explicativ este primul lucru pe care studenții îl au de realizat.

O altă problemă ar putea fi că unii subiecți consideră dificilă nominalizarea valorilor individuale, justificându-se prin enunțuri de tipul: „*Îmi plac aceste valori, dar nu știu dacă mă reprezintă*”, „*Cum trebuie să înțeleg că acestea sunt valorile mele autentice?*”, „*Cu toate sunt de acord, dar nu știu care sunt valorile prioritare*” etc. De aceea, pentru a valida o valoare personală, recomandăm folosirea metodei „*Cei 5 De ce*”, în care studenții, după ce răspund la întrebarea *De ce ea este valoarea mea*, trebuie să răspundă de 5 ori la întrebarea *De ce?* De obicei, al cincilea răspuns este adevăratul motiv pentru care valoarea este validată. Dacă acest răspuns este cam șubred, atunci valoarea nu este prioritară.

De exemplu: *responsabilitatea este valoarea mea.*

– De ce? – Pentru că îmi place să mă țin de cuvânt când promit ceva.

– De ce îți place să te ții de cuvânt? – Pentru că îmi place ca oamenii să se poată baza pe mine.

– De ce vrei să se poată baza pe tine? – Ca să fiu un om în care poți să ai încredere.

– De ce vrei să fii de încredere? – Pentru că așa pot fi fericit.

– De ce vrei să fii fericit? – Pentru că a fi fericit este ceea ce îmi doresc eu de la viață.

Valoarea este validată, deoarece ne ajută să fim fericiți, adică este ceea ce ne dorim de la viață.

În încercarea de a înțelege propriile valori, s-ar putea contura niște aspecte de care cadrele didactice ar trebui să țină cont. Spre exemplu, nu toate valorile considerate importante de către studenți sunt activate. Astfel, *sănătatea* este o valoare de prioritate înaltă pentru toți. De obicei, în situația când studenții sunt întrebați: *cum activați această valoare?* sau *cum o valorificați?* *cum se reflectă asupra modului de a fi al dvs.?*, subiecții aduc doar niște argumente teoretice și nu faptice. Prin aplicarea metodei de autoevaluare se ajunge la concluzia că *o valoare este prioritară dacă este activată prin acțiuni*; dacă nu este activată, atunci este o valoare secundară. Recunoaștem că această „descoperire” i-ar face pe studenți să probeze cu fapte verificabile corectitudinea valorilor și să înțeleagă că valoarea este un rezultat al procesului cognitiv și afectiv, dar care derivă din fapte concrete.

Recunoașterea valorilor este necesară pentru constituirea unei logici a valorii prin punerea în practică: *simțirea valorii.*

Tabelul 3

Nivelul 2 – valorificarea din matricea interiorizării valorilor

VALORIFICARE	MODELE PROCEDURALE RECOMANDATE
<p><i>formarea de deprinderi, obișnuințe și abilități noi, neexperimentate, perceperea afectivă</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Exerciții de intropatie (capacitatea de a gândi și a simți în același mod ca și alții); 2. Aplicarea afectivă a unei convingeri existențiale sau evaluative în contextul problemei, prin punerea convingerii în acțiune; 3. Analiza interacțiunii dintre factorii de personalitate (valori, aspirații, interese, calități, competențe, aptitudini) și factorii de mediu (contextul cultural, social, economic, familia, instituțiile de învățământ).

Esența acestei etape este consistența sporită și relevanța dimensiunii conștient-acțiune, cu accentul pe crearea de obișnuințe comportamentale noi. Superioritatea valorificării ca stadiu al interiorizării valorice constituie o trăire lăuntrică, o intuire a esenței.

Ca și sensul, valoarea ajunge în conștiința subiectului prin „ceva”: bunuri, gânduri, opinii, convingeri, realizări etc. și numai atunci survine conștiința că *ea este o valoare*. Deci, mai întâi *ceva este*, mai apoi *acel ceva este valabil* într-un context.

O activitate recomandată la această etapă sunt exercițiile de intropatie:

– *Imaginați-vă că sunteți studenta care a câștigat la loterie? La ce se gândește ea? Ce simte?*

– *Ce s-ar întâmpla cu familia dvs. dacă ați câștiga la loterie?*

– *Descrieți tipul de personalitate al studentei, valorile care au ghidat-o să doneze banii câștigați în scopuri caritabile.*

– *Care este rolul influențelor societății în care trăiește pentru decizia sa?*

Trebuie să menționăm că această activitate este pe placul studenților, deși primele încercări pot fi anevoioase. Studenții nu sunt obișnuți cu astfel de exerciții, de aceea intervin cu răspunsuri de tipul: *nu sunt de acord, nu-mi place, nu are dreptate, aș proceda altfel* etc.

Ca etapă logică, urmează angajarea afectivă, care, la rândul ei, este însoțită de o tentă cognitivă. Esența acestei activități constă în punerea în acțiune a unei convingeri deja integrate atât în sfera cognitivă, cât și în cea afectivă. Astfel, subiectul este plasat într-o situație necunoscută la care trebuie să dea un răspuns sau să se comporte în mod coerent cu o convingere sau cu o valoare determinată. Aplicarea afectivă a valorii se va manifesta printr-un comportament real, expresiv prin opinii și convingeri. Rezultatul ar fi acțiunile care tind să modifice situația inițială, în sensul impus de o convingere, atitudine sau valoare. Profesorul va pune accent pe reflecțiile de tipul:

– *Care este esența activității de voluntariat?*

– *Care sunt calitățile/valorile pe care le demonstrează o persoană care face caritate?*

– *Ce schimbări (personale/sociale) ați produce dacă ați câștiga bani la loterie?*

– *Argumentați „Banul mișcă lumea. Încotro?”* etc.

Subiecții, la rândul lor, sunt încurajați să se autoevalueze:

– *Care sunt urmările probabile pentru alegerea mea? Îmi asum toate riscurile consecințelor? Sunt capabil să duc la capăt alegerea? Acțiunile mele ulterioare ar reflecta alegerea făcută?*

Aceste repere generează capacitatea de determinare, dar și de discriminare a valorilor printr-un auto-control mai evident. La acest nivel au loc metaevaluări ale propriului rol, ale propriei exemplarități. În opinia noastră, *reflecția* trebuie să fie traiectoria care marchează capacitatea subiectului de a se autoeduca. Perspectiva didactică a acestui demers reflectiv se bazează pe trei categorii de metode: *metode de autocontrol* (autoobservația, autoanaliza, introspecția), *metode de autostimulare* (autoconvingerea, autocritica, auto-sugestia), *metode de autoconstrângere* (autodezaprobarea, autocunoașterea, autorespingerea). Aceste metode reprezintă instrumentele principale în afirmarea de sine a subiecților, deoarece are loc deplasarea accentului de la clarificarea valorilor la *autoclarificare* prin mobilizarea intelectuală și afectivă.

În faza a treia, comportamentul subiectului este orientat pro-social sau pro-cultural și se ghidează de regulile logicii și ale conștiinței.

Tabelul 4

Nivelul 3 – valorizarea din matricea interiorizării valorilor

VALORIZARE		MODELE PROCEDURALE RECOMANDATE
<i>manifestarea comportamentului proactiv, punerea în mișcare, capacitatea de modelare proprie ca rezultat al sistemului nou de reprezentări interiorizate</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Organizarea convingerilor și a valorilor; - Inițiativa prin participare conform valorilor acceptate; - Ierarhizarea și combinarea valorilor și a convingerilor; - Rezolvarea de conflicte dintre valori. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Discutarea discrepanțelor apărute; 2. Analiza implicațiilor valorilor asupra alegerilor sau schimbărilor profesionale din viața studentului; 3. Răspunsul la solicitări prin: 1. Reacție activă; 2. Acceptare/neacceptare a valorilor receptate; 4. Stimularea gândirii și trăirii, astfel încât studentul să ajungă la o modalitate comprehensivă de a evalua pe cont propriu o serie de valori neexperimentate încă.

Pe lângă statutul de receptor, subiecții devin inițiatori activi, iar capacitatea de automodelare devine mai dependentă de stările emoțional-afective recent percepute și de cogniția valorică obținută decât de experiența personală. Valorizarea duce la stabilitatea conduitei subiecților, reduce tensiunea dintre latura rațională și socioafectivă, maturizează concepțiile și atitudinile față de sine. Aplicarea repetată a unei convingeri sau a valorii înseamnă predominarea acestora, adică se produce o ierarhizare, o reordonare a valorilor vizate prin sinergia inteligenței cognitive cu cea socioemoțională și spirituală, prin armonizarea constrângerilor exterioare și libertăților interioare. Astfel, valoarea unei idei se decide ca valoare când este ca atare pentru subiecții unui grup dat, care văd în această idee obiectul unei valorizări. Aceasta, la rândul ei, transformă ideile în modele culturale, atribuindu-le o valoare și orientându-le dinamic, și suscită la subiecții valorizării atitudini și comportamente determinate de modelele create.

În opinia noastră, *valorizarea este o reacție afectivă, intelectuală și volitivă a omului ca ființă generică față de fenomenele mediului său*. Ea are ca punct de pornire judecata de constatare, din care se naște judecata de valoare, care este, de fapt, o atribuire a unei însușiri fenomenelor respective și consecinței logice a unei opțiuni făcute în baza unei comparații, având ca reper un ideal. Deci, *valorizarea* este o opțiune atitudinală opusă indiferenței, un act creator de evaluare a unei valori nepuizabile, „ilimitat simbolice” [5], spre deosebire de *valorificare*, termen utilizat cu referință la ceva ce are un suport epuizabil.

Dacă am sintetiza, valorizarea este, de fapt, emiterea unor *judecăți de valoare*. Cunoașterea și însușirea unor reprezentări culturale noi se transpune în capacitatea subiectului de a descoperi noi conexiuni în sistemele de valori și de a încorpora valori noi. Mai mult, acest demers se manifestă prin dorința subiectului de a le integra în experiența personală și de a le transmite altora; astfel se conturează „competența axiologică” [6, p.58]. Judecățile de valoare sunt o finalitate importantă, deoarece induc în lumea emoționalului un conținut informațional, exprimă o atitudine socialmente orientată și probată prin experiența trăirii valorilor. Din perspectiva educației, judecățile de valoare constituie principiul fundamental al pluralismului, dar important este să reținem că, în contextul formării profesionale, acest demers nu este suficient: nu este necesară numai existența unor păreri individuale diferențiate, *subiecții trebuie să poată ajunge la un consens sub forma unei identități parțiale, a cărei sursă este raționalitatea axiologică*. Trebuie să recunoaștem că această determinare, absolut necesară unei societăți în continuă schimbare, este uneori foarte greu de realizat. Dorința subiectului de a încorpora valori noi, atitudinea proactivă a acestuia duc la sporirea curiozității, originalității și interesului, la trezirea unui puternic sentiment al identității, corelat cu respectul pentru diversitate.

În vederea dezvoltării metacogniției și motivației studenților, în activitățile practico-aplicative se recomandă recurgerea la strategiile bazate pe munca individuală, pe rezolvarea în mod independent a problemelor, armonizate cu strategiile care stimulează *reflecția personală*, interacțiunea cu ceilalți, asumarea în mod conștient și responsabil a sarcinilor didactice, sporirea încrederii în forțele proprii, dezvoltarea spiritului de inițiativă, independența gândirii și implicarea afectivă. Astfel, prin deprinderile de a formula afirmații logice despre proprietăți, deprinderile de gândire inductivă și deductivă la analiza dificultăților proprii, putem contribui la formarea gândirii *logico-algoritmice* și a gândirii *sistemic-combinatorii*, care presupune deprinderi de a analiza o problemă multiaspectuală.

Concluzii

Achiziția valorilor profesionale se produce în baza matricei interiorizării valorilor, a cărei structură conceptuală se articulează metodic concepției curriculare a USM, conform căreia taxonomia obiectivelor reprezintă un instrument explicit în procesul de formare a competențelor profesionale. Astfel, se creează premisele asigurării coerenței interne, a valențelor formative pentru procesul de proiectare curriculară: referențial – competențe – obiective de referință – etapele interiorizării valorilor – conținuturi – metode. Limba străină vehiculează nu doar conținuturi lingvistice, dar și axiologice prin cultură, civilizație și literatură. Astfel, predarea-învățarea limbilor străine presupune *studiul integrat al limbii, al comunicării și al textului literar*. Profesorii vor adapta demersurile didactice explicite în funcție de nevoile reale ale studentului, atât în selecția textelor pentru studiu, cât și a metodelor activ-participative, de dezvoltare a spiritului critic și creativ, a activităților didactice de tip formativ, care presupun implicare și interacțiune.

Referințe:

1. Ordinul cu privire la aprobarea și punerea în aplicare a Codului privind conduita profesională a auditorilor și contabililor din Republica Moldova, nr.29 din 01.03.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.29-30.
2. ILUȚ, P. *Structurile axiologice din perspectivă psihosocială*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.160 p.
3. BOBOC, A. *Idei contemporane. Confruntări de idei în filosofia contemporană*. București: Editura Politică, 1983. 358 p.
4. OXENDEN, C. *New English File. Intermediate Student's Book*. Oxford University Press, 1997. 178 p.
5. VĂIDEANU, G. *Unesco-50. Educația*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996. 149 p.
6. CUCOȘ, C. *Pedagogie și axiologie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. 160 p.
7. GÎNCU I. Abordarea comunicativă a limbii străine în formarea profesională. În: *Didactica-Pro* (Chișinău), 2014, nr.4, p.16-20.
8. DANDARA O. Sugestii de realizare a conexiunii dintre formarea profesională inițială și cea continuă. În: *Studentul – viitor profesor față în față cu școala*. Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, 2003, p.26-30.

Date despre autor:

Irina GÎNCU, doctor în pedagogie, șef Secție Organizare și Evidență, Departamentul Studii, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: departamentul.studii@gmail.com

Prezentat la 17.05.2019